

Siveellinen ryhti ja etelämaalainen veri

Maija Urponen: Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1279. SKS, Helsinki 2010. 328 s.

Yli kaikkien rajojen oli nimeltään kirja, joka julkaistiin vuonna 1954 Armi Kuusela-Hilarion nimissä. Siinä Miss Universumiksi kaksi vuotta aiemmin kruunattu ja sittemmin filippiiniläisen Gil Hilarion kanssa avioitunut Armi Kuusela kertoi (todennäköisesti usean haamukirjoittajan avulla) oman versionsa tarinasta, jossa muhoslaisesta tytöstä tuli maailman ihailema kaunotar ja viimein Pohjolan symboli sekä nopealla päätöksellä Filippiineille avioitunut rouva. Maija Urposen tutkimuksessa tämä erikoislaatuinen ”omaelämäkerta” on yksi niistä lähteistä, joiden kautta Urponen avaa nerokkaalla katseella 1950-luvun Suomessa kiteytyneitä, mutta pitkää historiaa kantavia käsityksiä suomalaisuudesta, kansallisuudesta, sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Käsillä oleva muhkean kokoinen, taitoltaan erityisen näyttävä ja kaunis kirja pohjautuu Urposen viime lokakuussa puolustamaan sukupuolentutkimuksen alan väitöskirjaan *Ylirajaisia suhteita. Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*. Väitöstä kuunneltuani ja tutustuttuani itse väitöskirjaan voin todeta, ettei tässä julkaistussa teoksessa ole tehty suuria muutoksia tai tingitty tieteellisen työn tasosta. Tutkimus on tiivistynyt lähinnä teoreettisen keskustelun ja käsitteistön osalta, kuten laajalle yleisölle suunnatun teoksen kohdalla kuuluu. Kirja edustaakin SKS:n ja ilmeisesti

myös laajemmin suomalaisen tiedekustantamisen uutta väitöskirjäkäytäntöä, jossa itse väitöskirja julkaistaan yliopiston sähköisenä julkaisuna. Aiheeltaan tarpeeksi houkuttelevasta väitöskirjasta julkaistaan kevennetty, populaarimpi versio.

Urposen teos toimii uuden julkaisupolitiikan erinomaisena esimerkkinä. Väitöskirjana se olisi mitä todennäköisimmin julkaistu kustantajan väitöskirjasarjassa, pehmeäkantisena, vähäisesti kuvitettuna laitoksena. Sen sijaan nyt kirjan ulkoasuun on panostettu erityisen paljon: se on kovakantinen, näyttävästi kuvitettu, kauniisti tai tettu syvälinen tieteellinen teos.

Suuremmalle yleisölle kirjoittaminen ei ole pakottanut Urposta liikaa tinkimään teoksen sisällöstä. Kirja on edelleen tieteellisesti vankkaa työtä, jossa keskustelut tutkijoiden ja tietyn tutkimusperinteen kanssa ovat läsnä. Lukijalleisuus ja johdanto viitoittavat tutkimuksen peruserätykset, tieteelliset keskustelut ja aineistot lukijajäätävällisesti. Ainoa missä lukijajäätävällisyyteen olisi voitu panostaa enemmän, on viitejärjestelmä, joka paikka paikoin yltyy liian tiheäksi, jopa väitöskirjan vaatimusten ohi. Etenkin suurelle yleisölle suunnatussa teoksessa hiukan enemmän yhteen kootut viitteet palvelisivat kokonaisuutta paremmin. Historioitsija lisäksi aina harmittelee ratkaisua, jossa nootit ovat kirjan lopussa – etenkin silloin, kun ne sisältävät aidosti kiinnostavaa ja tärkeää lisätietoa.

Urposen tutkimuksen lähtökohdanna on sodanjälkeisen Suomen kansallisen identiteetin rakentaminen suhteessa kansainvälisyyteen. Yksinkertaistettuna sen fokuksena ovat suomalaisten naisten ja ulkomaisten miesten väliset suhteet. Tarkoitus ei ole kartoittaa näiden suhteiden elettyä todellisuutta, vaan sitä keskustelua, jota näiden suhteiden osalta käytiin paitsi lähestulkoon kansallisuusmaisuudeksi

kohonneen Armi Kuuselan myös Helsingin olympialaisten kohdalla. Urposen mukaan Helsingin olympialaisissa ilmenevä ”lännen houkutus” tekee niistä kansallisesti merkittävän tapahtuman. Se saa uusia sävyjä, kun sitä tarkastellaan Kuuselan julkisen imagon kautta. Avautuu näkyä 1950-luvun alun Suomeen, jossa kansallisuutta rakennetaan sodanjälkeisessä Euroopassa kiivaasti erottautumalla idästä ja etelästä, hakemalla hegemonista asemaa osana pohjoista valkoista rotua.

Maija Urponen osoittaa, kuinka erottamattomasti nämä kaksi mediatapahtumaa kietoutuvat toisiinsa avatessaan niitä erilaisia käsityksiä, joita suomalaisen naisen ja ulkomaalaisen miehen kohtaaminen on tuottanut. Urponen yhdistää nämä kaksi samanaikaista, mutta luonteeltaan erilaista speaktaakkelia toisiinsa oivaltavalla tavalla ja kykenee osoittamaan, kuinka ”naiset ovat olleet symbolisesti merkittävässä roolissa myös silloin, kun kansakunnan kollektiivisena pyrkimyksenä ei ole ollut rajojen vartiointi ja sulkeminen, vaan niiden avaaminen ja yllirajojen suhteiden solmiminen” (s. 147).

Helsingin Olympialaisia avataan ennen muuta erilaisen, naisille suunnatun valistusmateriaalin sekä lavean lehtikirjoittelun kautta. Helsingin tultua valituksi olympiakau-pungiksi ryhdyttiin vilkkaasti toimien moraalisen valistuksen saralla. Suomen Naisjärjestöjen Keskusliitto ja erityisesti sen muutamat jäsenjärjestöt kuten Valkonauha ja Siveellisyysskomitea ryhtyivät aktiiviseen Olympiakampanjaan valistaakseen etenkin maalta Helsinkiin tulevia nuoria neitoja kansainvälisyyden kaupungin uhista sekä edesauttaakseen siveellistä käytöstä olympiavieraiden edessä. Urponen asettaa 1950-luvun alun valistusmateriaalin vasten järjestöjen puolivuositaista valistavaa, kasvatuksellista ja valvovaa toimintaperiaatetta, missä siveyden, sivistyksen ja

moraalin puitteet määrittivät kunnollisen naisena olemisen tavan. Naisjärjestöjen valistusmateriaalin lisäksi aineistona toimii esimerkiksi Suomen Kansan Ryhtiiliikkeen toimittama *Hyvän käytöksen opas*, muutamat 1950-luvun alun elokuvat sekä runsas lehdistökirjoittelu, jossa juuri naisten ja ulkomaalaisten miesten kohtaamisista olympialaisten aikaan puntaroiitiin mitä mielikuvituksellisimmista näkökulmista.

Urponen luo laajoja historiallisia konteksteja näille 1950-luvun alun keskusteluille, ja pystyy vakuuttavasti osoittamaan, kuinka näissä keskusteluissa seksuaalisuuden kytkeminen avioliiton kautta yhteiskunnalliseen järjestykseen liittyi kansakunnan rajojen määrittelyyn. Yksi valistusmateriaalin keskeisistä tuottajista, Rakel Jalas, nimitti äitiyttä suomalaisen naisen asevelvollisuudeksi. Tämä ei ollut toteutettavissa muunmaalaisen miehen kanssa, jolloin kysymys naisten tehtävästä synnyttää nimenomaan Suomelle nousi olennaiseksi.

Naisjärjestöjen tuottamassa materiaalisia siveellisyyttä ja siveellisen ryhtiä olivat käsitteitä, joiden avulla nuoria naisia pyrittiin (sen kummemmin käsitettä määrittelemättä) ohjaamaan kohti moraalista subjektiutta, johon ei kuulunut liiallinen innostuminen vierasmaalaisista olympialaisurheilijoista. Kysymys rodusta nousi keskeiseen rooliin, sillä aineiston perusteella ongelmalliseksi suomalaisuuden näkökulmasta nousivat nimenomaan ”etelämaalaiset miehet”. Niin valistuskampanjoissa kuin lehtikirjoittelussa ”etelämaalaisuus” ja ”värillisyyttä” yhdistyy vierauteenmikä ilmenee hillittömänä seksuaalisuutena ja itsehillinnän puutteena ja kiteytyy luonnehdinnassa ”herkemmästä sukupuolisesta syytyvyydestä”.

Kirjan herkullinen kuvamateriaali olympialaisista kertoo todellista kohtaamisista kisakylän nurkilla, aidan vierustoilla tai kisavieraiden ruokailualueen reunamilla.

Runsaat aineistositaatit ja kuvaukset tarjoavat eittämättä hauskoja hetkiä nykylukijalle, mutta samalla tulee muistuttaneeksi itseään siitä, kuinka samankaltaisin äänenpainoin kansallisista rajoista, naisen seksuaalisuuden mahdollisuuksista ja ylirajaisista suhteista yhä edelleen puhutaan. Sanat voivat olla hiukan toisia, mutta sanoma usein yllättävänkin sama. Sen vuoksi lukijan ei olekaan syytä asettua kaikitietävän, 2000-luvun alun positioon, joka olisi vapaa 1950-luvun kiuista. Tarkan analyttisellä, aineistoa kunnioittavalla otteella Urponen kykenee nimenomaan herättämään lukijan myös oman ajan keskustelujen suhteen.

Armi Kuusela valittiin Miss Universumiksi Kaliforniassa juuri Helsingin Olympialaisten alla, ja kisojen päätyttyä hän sai aikaan valtisan yleisöryntäyksen palatessaan Helsinkiin. Kuuselan elämä tuli osaksi julkisuutta hyvin nopeasti, ja hänen elämänsä seuraavat pari vuotta limittyvätkin hämmästyttävästi osaksi fiktiivistä prinsessatarinaa, jonka luomiseen myös Kuusela itse aktiivisesti osallistui niin todellisen elämänsä valinnoillaan kuin tuottamalla eletystä elämästä elokuvia. Syksyn 1952 aikana ehti syntyä elokuva *Maailman kaunein tyttö*, minkä jälkeen Kuusela lähti sovitulle maailmankiertueelle. Se pysähtyi alkuunsa Filippiineille, missä Kuusela kohtasi varakkaan suvun vesan Gil Hilarion. Pari avioitui viisi kuukautta myöhemmin Tokiossa, ja seuraavana vuonna Kuuselan tarinasta ilmestyi useita versioita kirjana ja heti vuonna 1954 elokuva *Now and forever – Nyt ja ikuisesti*. Vuonna 1955 Hilarionit tekivät kiertueen Suomessa.

Jopa nykynäkökulmastakin hämmästyttävän nopealla tahdilla medioituneesta speaktaakkelista poikunut materiaali sekä laaja lehdistöaineisto on Urposen analyysin kohteena. Tavoitteena on selvittää, miten juuri samankaltaisista ylirajaisista suhteista huolestunut suo-

malainen keskustelu kykeni sovitamaan Kuuselan ratkaisun avioitua filippiiniläisen kanssa osaksi suurta kansallista kertomusta. Millaisia seksuaalisuuteen ja rotuun liittyviä rajoja oli ylitettävissä, ja millä keinoin nämä ylitykset olivat lopulta sopeutettavissa hyväksyttäväksi käytökseksi?

Paradoksaalista kyllä, juuri seksuaalisuus ja kansainvälisyys toimivat Kuuselan kohdalla kansallisten fantasioiden olennaisina elementeinä. Vaikka avioituminen Hilarion kanssa aiheutti kiivasta erontekoa lehdistökeskustelussa, jossa Kuuselan nähtiin avioituvan vanhanaikaiseen, patriarkaaliseen ja naista alistavaan kulttuuriin, kyettiin tämä ratkaisu lopulta liittämään (joskaan ei ristiriidattomasti) kansalliseen kertomukseen puolison yläluokkaisen taustan, varakkuuden ja modernin elämäntavan avulla. Gil Hilarion eurooppalaisuus ja amerikkalaisuus onnistuivat häivyttämään kulttuurista eroa vieraaseen ”kuumaan itään”, mutteivät silti kokonaan poistamaan sitä. Urposen herkullinen analyysi ilmastoinnin merkityksestä tässä kansallisen sopeuttamisen kertomuksessa on vertaansa vailla. Muistan vastaväittelijä Marianne Liljeströmin todenneen itse väitöstilaisuudessa, kuinka jokaisen pitäisi lukea edes tämä yksi luku Urposen väitöskirjasta. Tähän kehoituksen voi yhtyä.

Urposen teos leviää otteessaan hämmästyttävänkin laajalle, silti kuitenkin menettämättä terävää kiintopistettään. Kuuselan tarinan kohdalla lukija saa tutustua Filippiinien kiinnostavaan, koloniaaliseen historiaan ja nähdä, kuinka vuodesta 1946 itsenäistä valtiota rakentanut saarivaltio käytti yhtäläillä Armi Kuuselan hahmoa kansallisen identiteetin rakennusprojektissa. Armi Kuuselan saapuminen Manilaan maaliskuussa 1953 oli samankaltainen speaktaakkeleihin kuin paluu Suomeen missikisoista edellisenä vuonna. Miss Universu-

mista villiintynyt väkijoukko aiheutti kiivaan keskustelun lehdistössä, missä huoli kansan ”vulgaarista” käyttäytymisestä ja vaatimus itsehillinnästä kertoo samanlaisesta oman maineen varjelemisesta kuin suomalaiset ”ryhtikampanjat” olympialaisten alla.

Urponen on perehtynyt laveasti myös filippiiniläiseen alkuperäismateriaaliin ja maan historiaan. Näin hän pystyy luomaan merkittäviä yhteyksiä kahden nuoren kansallisvaltion identiteetin rakentamisen välille: luomalla näkökulman ylirajaisuuden ja kansainvälisyyden viitekehystä käsin analyysi osoittaa erityisen suomalaisen kontekstin olevan välittömästi sidoksissa kansainväliseen kenttään. Molemmat maat käyttivät ”maailman kauneinta naista” oman kansainvälisen asemansa todistamiseen: Suomelle Miss Universumiksi valinta sekä Filippiineillä saatu huomio ”vaaleista vaaleimpana neitona” osoitti viimeistään suomalaisten paikan valkoisten länsimaiden osana. Filippiineillä taas Miss Universum ja sitä myöten Suomi asettui Yhdysvaltain rinnalle ”hyväntahtoisen läntisen auktoriteetin paikalle” (253–254).

Yli kaikkien rajojen? on antoisa teos kelle tahansa Suomen sodanjälkeisestä historiasta ja kansainvälistymisestä kiinnostuneelle lukijalle. Erityisesti se sopii niille, jotka haluat lukea terävää sukupuolikirittäistä analyysiä suomalaisuuden rakentamisesta vasten rodullisia ja sukupuolittavia diskursseja. Kuten Urponen itsekin teoksensa alussa toteaa, kirja on erityisen tärkeä puheenvuoro tämänhetkisen keskustelujen keskellä. Se historiallistaa ja taustoittaa niitä keskusteluja, joita tälläkin hetkellä kiivaasti käydään siitä, ketkä ovat soveliaita suomalaisia ja ketkä eivät. Kirja näyttää painokkaasti sen keskeisen paikan, mikä rodulla ja seksuaalisuudella on ollut ja on yhä edelleen kansakunnan ja soveliaan kansalaisen määrittelyssä.

— MAARIT LESKELÄ-KÄRKI